

Kertomus
Kangasniemen pitäjästä

Mittelin läänissä.

Kokoillut

S. Laitinen,
kansakoulu-opettaja.

Sitä kuusta kumminen,
jonka juurella asunto.

Niin mie laulan laiha lapsi,
kuin ei muut lihavammat,
Weremämmät wierättele.

Jyväskylästä,
S. Laitisen kustannuksella, 1875.

Helena

Antiquarinen kirjasto

Wittelin läänissä

1810

A. W. Laitinen

Antiquarinen kirjasto

Sillä tavalla kutsutaan
tämä kirja kirjaksi

Siinä on lueteltu kaikki
kirjat ja niiden lukumäärät
joita on ollut kirjastossa

1810

A. W. Laitinen Antiquarinen kirjasto

Kertomus
Kangasniemen pitäjästä
Mittelin läänissä.

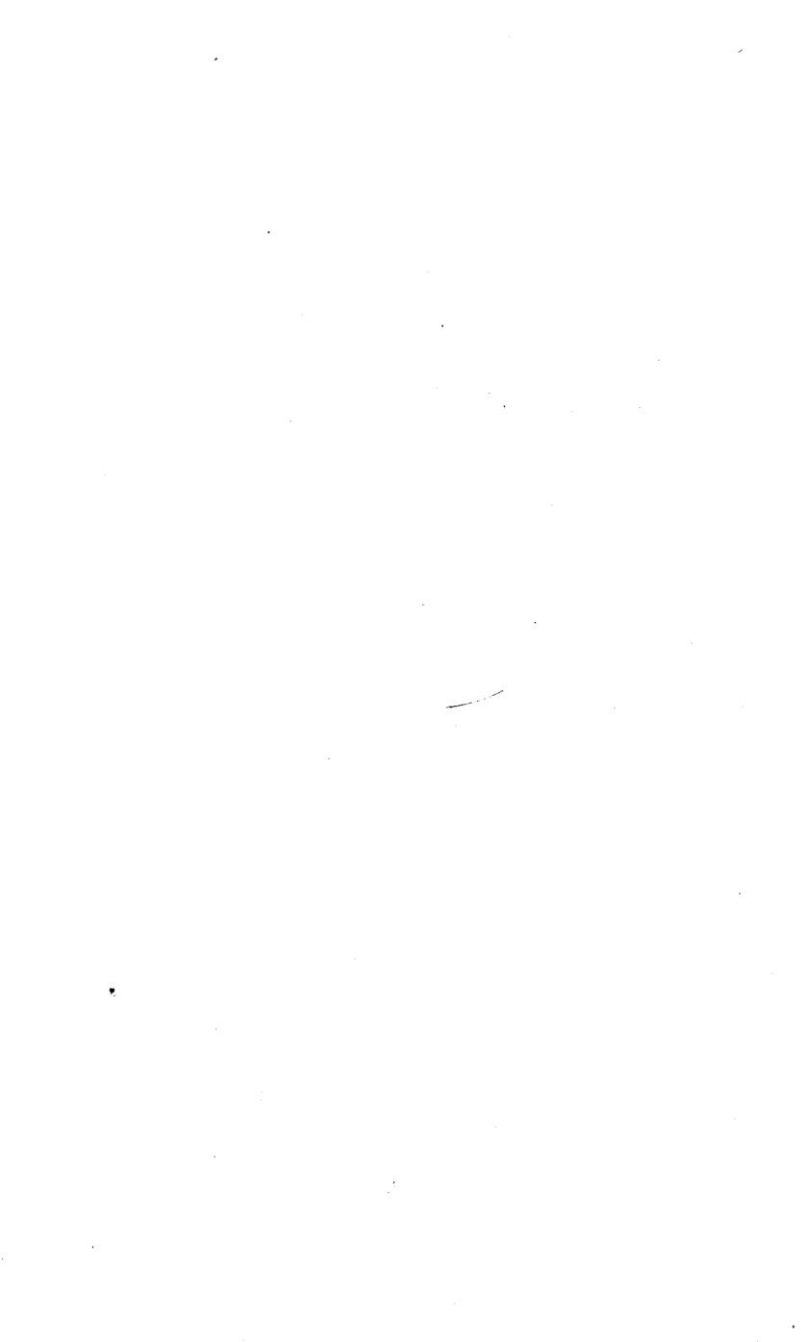
Kokoillut

S. Laitinen,
Kansakoulu-opettaja.

Sitä kuusta kuuleminen,
jonka juurella asunto.

Niin mie lausan laiha lapsi,
Kuin ei muut lihavammat,
Werewämmät wierättele.

Jyväskylästä,
Weilin ja Gösös'in kirjapainossa, 1875.

Lähden siis seuraamaan sommittelemaan, hetiki pyhittäen, ett'ei maillinaisuutta kowin pahaksi pantaisi. Tähän kshäilyhy on kirjoittajaa pakoittanut tulewan sukumme uteliaisuus, joka on kerta vuorostaan kshymä Kangasniemenki seurakunnan syntyä ja edellisten isä-polwiensa pprinnöitä ja hautaan wajoneita askelia.

Msemansa puolesta Kangasniemen pitäjä löyhy 62° asteen alla pohjoislemyllä ja 44° ja 45 asteen välillä pituuslemyllä. Sen amaruus on 208,489 maata ja 58,756 wettä eli yhteenjä 267,245 mittatieteellistä thnnhyrin alaa.

Pitäjän nimi on luultawasti jo syntyhyt sen kirkkotentereena olewasta kapeasta Puulon weteen pistävästä kangasharjumaisesta niemen soikaleesta, joka onkin aiwan sowelias muotonsa suhteen pitäjälle nimeä ristimään, waikka toiset wäittäwät siitä nimensä saaneen, kuin täällä ennen paljon kudottiin liinakankaita.*)

Itse Kangasniemiki on näkö-alaltaan kuin lihawan hewoisen selkämä, jonka korkeimmalla harjulla nykyinen kirkko ja etenki kellotapuli seisoo. Samalla harjanteella on wanhin kirkkoki aikanaan sa seisut, nykyisen hautausmaan koillisnurkassa. Wanhat muistelewat, että ensin olisi tällä harjulla jossain paikassa pieni rukoushuone ollut, jonka nurkka-kiwiä ei enään tunneta.

Siihen aikaan, kun Kangasniemen seurakunta oleskeli Suurisawon shlissä eli nykyisen Mikkelin pitäjän yhteydessä, ja sittemmin kuului jonkun ajan Pieksämäkeen, oli ensin sillä Risti-kirkko, joka oli rakettu 1557—1575, jolloin Pieksämäki sai oman kirkkoherransa, waikka 1504 jo Suurisawosta erosi.

Ensimäisen kirkon seinämät oliwat 4 shltä pitkät, joten kirkon sisus ristiin oli 12 shltä pittä. Tässä kirkossa käwi pappi Mikkelistä jaloin jumalanpalvelusta pitämässä, luul-

*) Mahdotoin. Kankaita K:sä ajettiin kutoa wasta Huoneen-hallitus-seuran rakennettua Turkuun, joka tapahtui w. 1779? Ilman sitä olisi pitäjän nimi mainitus sa tapauksessa ei Kangasniemi, waan Kankaanniemi.

tavasti sittemmin samoin Pietkämäeltä. Toisen kirkon rakensi w. 1771 pihmestari „Kiiva“, joka kirkko paloi ukkoisen eli Hännisten, woittisten tulesta elokuun 21 p. iltanöstä w. 1808. Samana sunnuntaina Kangasn. seurakunta teki viimeksi kirkossansa uskollisuuden walan Wenäjän Keisarille Aleksander I:lle. Sitte tehtiin Lautakirkko hätä asuksi, jonka Hännisen suku ja kerettiläiset polttivat, wai muutenko rewitettiin?*) Koitettiinpa sen perästä jumalanpalvelusta pitää wanhassa kruunun makasiinissa, waan sentin paistakawat eräänä yönä tuleen, jossa oli vielä wähä nelikko ruutia, joka antoi makasiinille aika pommin, että naapurein patain-sangat ja ikkunalaudat lämpättiwät. Rowasti Aaro Molleranderin piti pyssyhin kanssa pitää wahdit pappilan kartanolla, ettei saaneet pappilaa polttaa; josta hirmuthöstä näkee lusia enemmin Profesori M. Ulanderin kertomuksista. Kihlakunnan tuomaria koittelivat myös polttaa kärjäkartanon keralla, waan se ei onnistunut, kun joka mies oli warullaan, waiffa kärjäkartano paloi.

Näin kun oli totisen kristillishyden lain ja itse-päisen kiihko-raakuuden sotakentällä kamppailtu, että laki ehti tehtävänsä tehdä, rakennettiin pihmestari Matti Salosen toimella 1812 kesällä seitsemässä wiikossa nyhinen Tupulikirko, joka onki niistä Porkoon hippakunnan 124 kirkosta komeempia kirkkoja, ja kellotapuli niin walmiiksi, että samana vuonna Souluuamuna uudessa kirkossa pidettiin jo jumalanpalvelus; waan ihan walmiiksi saatiin se 1814 ja wihittiin tammi-kuun 1 p. 1815. Tämä kirkko on Ruotsin palowakuutuskaasaan wakuutettu 9,580 pankkooriksiin arwosta, kuten 2 päiwältä marraskuuta 1825 Stockholmissa annettu wakuutus-seuran kuitti nähtää.

Pappina Kangasniemellä on ollut seuraawat kirkkoherrat ja kappalaiset:

Kirkkoherrat.

Ensimmäinen kirkkoherra, tullut w. 1650, oli herra Thomas Simonis Sikaniemensis Wiburgs Carelus. Sittemmin hän kutsui itsensä „Molitor.“ Määrättiin wirkaansa 1654 ja kuoli 1658. Hän oli siis 4 vuotta kirkkoherrana. Jälkeisensä herra kirkkoherra Bartholdus Wulpius tuli wirkaansa 1 päiwänä toukokuuta 1660 ja kuoli 1672, siis 12 vuotta wi-

*) Ei totta. Warakirkko seiso, kunnnes nyhinen rakettiin.

rassa. Zälk. h:ra kirkkoh. Georgius Johannis Urfenius oli ensin kappalaisena ja pääsi kirkkoherraksi ja rowastiksi 1674 ja kuoli 1683, siis 9 vuotta wirassa. Zälk. h:ra kirkkoh. Carolus Abraham Sackanius tuli 1684 ja kuoli 1702, siis 18 vuotta wirassa. Zälk. h:ra kirkkoh. Henricus Ugander, syntynyt 15 p. Helmik. 1656; hänen rouwansa oli Katarina Sackenia. Hän oli ensin pataljonan saarnaaja ja tuli kirkkoherraksi 1704 ja kuoli 5 p. Helmik. 1736, siis 32 vuotta oli hän wirassa. Zälk. h:ra kirkkoh. Petrus Hoffwen waiho Hoffwén. Hän oli ensin ryhmentin kirkkoherra Sawolahden ja Sawonlinnan läänin Infanteria-jalkawäen ryhmentissä, tuli kirkkoherraksi 1737 ja kuoli 8 p. Toukok. 1753. Hän oli 80 vuoden 4 kuuk. ja 2 p. wanha kuollessaan ja 16 vuotta wirassa Kangasniemellä. Zälk. h:ra kirkkoh. Alexander Helsingberg, ensin kaupungin kappalainen ja Artilleria predikanti Helsingissä, tuli warakirkkoherraksi 20 p. Toukok. 1758 ja wakinajeksi 1776 ja kuoli 30 p. Huhtik. 1786, siis 28 vuotta wirassa. Zälk. h:ra kirkkoh. ja wiisautieteen maisteri Aron Molander, ensin ryhmentin kirkkoherrana Runinkaallisessa Sawolahden jääkäri-korpussessa, määrättiin Runinkaallisen Majesteetin armo-wulmahdilla 14 p:ltä Jouluk. 1786 kirkkoherranwirkaan Kangasniemelle ja wahwistettiin 3 p. Jouluk. 1787 sekä wirkaansa wannotettiin 1 p. Kesäk. 1788. Hän oli ensimmäinen, joka Kangasniemellä järjesti kirkon kirjaston h. m. oikeaan kuntoon. W. 1816 Maalisk. 10 p. määrättiin Keis. Majest. armollisella käskyllä Mikkelin pitäjän kirkkoherraksi ja rowastiksi sekä kuoli siellä 14 p. Marrask. 1821, elettyhänsä 68 vuoden 3 kuukauden ja 6 päivän wanhaksi. Kangasniemellä oli hän 30 vuotta kirkkoherrana. Häntä ylistää kansa jaloksi mieheksi. Zälk. h:ra kirkkoh. Jacob Johan Björkstén myös wiisautieteen maisteri, ensin kappalainen ja warakirkkoherra Helsingin maaseurakunnassa, sitte Keis. Majest. armollisella waltakirjalla määrättiin 1 p. Elok. 1821 kirkkoherraksi Kangasniemelle ja 30 p. Maalisk. 1824 määrättiin wara kontrahtirowastiksi Etelä-Sawon rowastikuntaan ja 15 p. Lokak. 1826 waltuutettiin kontrahtirowastiksi samaan piiriin. Ja 20 p. Lokak. samana vuonna armollisella käskyllä määrättiin kirkkoherraksi Hauhon rowastikuntaan, siis 5 vuotta oltuansa Kangasniemellä. Häntä kiitettiin jaloksi saarnamieheksi. Zälk. h:ra kirkkoh. Adolf Boman, ensin Konsistorion notarius Porvoossa, josta Keis. Majesteetti 15 p. Toukok. 1829 waltuutti

hänen kirkkoherraksi Kangasniemelle ja 14 p. Helmik. 1830 juhlallisesti virkaansa wahvistettiin ja kuoli 29 p. Elof. 1836, siis 7 vuotta wirassa. Zalk. h:ra kirkkoh. Henrik Johan von Pfaler, syntynyt 1796 Euran pitäjässä Turun lääninä ja hänen rouwansa E. Boucht syntynyt 1794 ja kuoli 1853 Kangasniemellä, waan haudattiin Mäntyharjuun. Hän oli ensin Heinolassa kappalaisena ja 28 p. Kesäk. 1840 wanoitettiin virkaansa Kangasniemelle kontrahtimowasti Nykopilta, johon virkaan hän oli waltakirjan saanut 19 p. Maalisk. 1838, sekä rowastin armo annettiin 9 p. Heinäk. 1842 ja 23 p. Jouluk. 1846 määrättiin kontrahtimowastiksi Etelä-Sawon rowastikuntaan, sekä 23 p. Lokak. 1850 Keis. Majesteetin waltakirjalla määrättiin kirkkoherraksi ja rowastiksi Mäntyharjun pitäjään, jonne muutti 1 p. Toukok. 1853, siis 14 vuotta wirassa Kangasniemellä. Hän kuoli 1867. Wainaja edisti Kangasniemellä ollessaan nuorisossa kirjoitustaitoa, jota sitä ennen ei moni osannut. Oli myös hywin leikkilinen sekä sanaseppä seuroissa ja pahankiiriksen tähtyi häntä häwetä ja tunnustaa, että tuossa on rowasti, joka olikin juhlallinen, sekä walmis teräwällä ja wilkkaalla järjellään miesten mielet tyhdyttämään. Zalk. h:ra kirkkoh. Gustaf Eklund, syntynyt 1807 Helsingin pitäjässä, ensin kappalaisena Poroon emäseurakunnassa ja 24 p. Marrask. 1851 Keis. Majesteetin waltakirjalla määrättiin Kangasniemelle kirkkoherraksi ja tuli virkaansa 1 p. Toukok. 1854 sekä nimitettiin rowastiksi 23 p. Huhtik. 1856. Hän on nyhinen rowastimme ja kirkkoherramme, joka onkin 12 tätä nimeä. Herra rowastia E. G. Eklundia on syy siitä kiittää, että hän on totuuden, rehellisyyden, kristillisen siwistykseen rakastaja ja hhywiin tapoihin taituttaja ja ei tahdo waiwata ketään.

Kappalaiset.

Ensimmäinen herra Georgius Johannius Ursenius tuli kappalaisen virkaan määrättyksi Kangasniemelle 1670 ja pääsi kirkkoherraksi 1674 siis 4 vuotta kapp. ja kuoli 1683. Zalk. h:ra Laurentius Zachmander, tuli virkaansa 1674 ja kuoli 1697, siis 23 vuotta wirassa. Zalk. h:ra Carolus Caroli, Zachaenius, tuli kapp. wirt. 1697 ja kuoli 21 p. Maalisk. 1704, siis 7 wuot. wirassa. Zalk. h:ra Johannes Vimatius, tuli kapp. 1704 ja pääsi kirkkoherraksi Jorosiin 1724, siis 20 wuot. wirassa. Zalk. h:ra Carolus Tuberus, ensin apu-

laisena Laukaassa, tuli kapp. Wirk. 1724 ja sitte 1730 pääsi taas Laukaaseen kirkkoherraksi, siis 6 vuot. virassa. Zält. h:ra Samuel Krogerus, ensin apulaisena Kangasniemellä, pääsi kapp. Wirk. 1730 ja kuoli 28 p. Syysk. 1757, siis 27 vuotta virassa. Zält. Gustaf Jacob Hoffmén, tuli kapp. Wirk. 7 p. Maalisk. 1759 ja kuoli 3 p. Jouluk. 1800. Hän oli syntynyt 16 p. Elof. 1731 ja oli 69 vuoden 3 kuukauden ja 28 päivän vanha sekä kappalaisena Kangasniemellä 41 vuotta. Ja oli mainittava „Kangasniemen Simsoniksi“ woimansa paljouden suhteen, kun matkoillansa moni mies sai häneltä selkäänsä. Zält. h:ra Erik Adolph Brusin, syntynyt 1753, ensin kappalainen Hautivuoreessa, sitte Mikkelissä warakirkkoherrana, tuli kapp. Wirk. 1 p. Toukok. 1803 Kangasniemelle, sekä kuoli 23 p. Heinäk. 1819, 66 vuotta vanhana, siis 16 vuotta Kangasniemellä. Zält. h:ra Erik Terenius, syntynyt 6 p. Lokak. 1763 Porkoon pitäjäässä Astikalan kappelissa, ensin kappalaisena Kantasalmella, muutti 4 p. Toukok. 1823 sieltä kapp. Wirk. Kangasniemelle. Sai warakirkkoherran nimen 1840 sekä kuoli 24 p. Toukok. 1846, ollen 83 vuoden vanha, siis 23 vuotta kappalaisena Kangasniemellä, jolla wainajalla oli kultanen kieli ja hopeainen ääni. Zält. h:ra Carl Gustaf Wargentín, syntynyt 5 p. Kesäk. 1811 Taipalsaarella, ensin kapp. Jorossissa, tuli kapp. Wirk. 1 p. Toukok. 1849 Kangasniemelle ja sai kirkkoherran nimen, jo 10 p. Kesäk. 1858 määrättiin armollisella käskyllä Heinäweden kirkkoherraksi sekä kuoli 3 p. Huhtik. 1865, siis 8 vuotta kappalaisena Kangasniemellä. Zält. h:ra Carl Anders Gestrén, syntynyt 27 p. Tammit. 1805 Padasjoella, ensin kappalaisena Luopioisten kappelissa 22 vuotta, tuli kapp. Wirk. 1 p. Toukok. 1859 Kangasniemelle, joka on nykyinen kappalaisemme eli 11 tätä nimeä. Hänen kansansa on pitäjä ollut hywin tyhtywäinen

Apulais- ja wälipappeja.

Ensimmäinen h:ra Henrik J. Lyra, joka on kirjoittanut ja nitonut ensimmäisen Hippikirjan, joka sisältää vuosien 1734 ja 1741 wälin. Zält. h:ra warakirkkoherra Paul Gustaf Orræus. Hän oli jo läsnä piispan syynissä 1748 sekä wielä rowastikunnan kokoustutkinnessa 1795, jolloin hawaittiin että kirkon kassa oli kuiwanut pienemmäksi kuin kirkkoherra Alex. Helsingberg'in aikana pidetyssä syynissä 29 p. Syysk. 1737.

P. G. Orræusta nähdään vielä pappina Kangasniemellä kontrahtiromastin kokouksessa, jota Henrik Forsius piti 2 p. Kesäk. 1788. Sitte romasti A. Molanderin apulaisena h:ra Husin ja wälipappi warakirkkoherra E. Th. Palander alkaen w. 1816. Samaan aikaan oli kappalaisen sijaisena h:ra Mär-
lin ja edelleen h:ra Hörlin eli Hörnin, joka oli ensin ollut koulumestari, waan sitte luki itsensä papiksi ja antoi Kangasniemeläisille nimensä ikimuistoiseksi uhrikki siinä, että hän erinomaisella ahkeruudella neuvoi sekä nuoria että wanhoja selwään tawuu ja sisälumun taitoon. Jälk. h:ra E. Terenius, kappalaisen poika, jota kansa „Walkopääksi“ kutsui, joka kuoli Hankasalmen kappalaisena. Jälk. h:ra Johan Portröm, jota „isoksi Jusiksi“ kutsuttiin. Jälk. h:ra Hoffström. Jälk. h:ra Ehra. Jälk. h:ra Dawid Toikka, kappalaisen E. Tereniuksen wäwy. Jälk. h:ra Ruth. Jälk. warakirkkoherra h:ra Krogell. Jälk. wiisautsieteen maisteri h:ra Brandenburg ja 1871 h:ra S. J. Martin, joka Kangasniemellä ahkeruudella järjesti pphäkouluja.

Luffarit.

Ensimmäinen luffari nähtäisi olleen Jöran Ursin, sitte poikansa Johan Ursin, jota ensi kerta nähdään wirasjaan 26 p. Syysk. 1696 ja vielä 1734. Hänen rouwansa nimi on ollut Anna. Jälkeisensä Henrik Sawander ja sitte hänen poikansa Johan Henrik Sawander, joka oli Kangasniemellä 57 vuotta luffarina; erinäinen jaloääninen ja hywä laulaja. Jälkeisensä nhtynen luffarimme Wilhelm Kautian, joka tuli wirkaansa 1 p. Toukok. 1862.

Suntioita.

Ensimmäinen Suntio, jota kirkon kirjastosta woi nähdä, on ollut 1738 nimeltä: Jaakoppi Mökäräinen. Ja 1741 pääsi Suntioksi Ziner Ursinia, ja siitä ajasta saakka on Ursinin suku ollut Kangasniemellä suntiona. Nhtynen suntiomme Alexander Ursin on aiwan siisti ja hiljainen mies sekä pieni kelloseppäkin.

Kansakoulu-opettajia.

Ensimmäinen Henrik Laitinen, joka tuli wirkaansa wälitiksi 27 p. Lokak. 1867. Opettajatar Hedda Kristina

Oksanen tuli syksyllä 1868 ja jälk. Hilda M. Grönroos, joka tuli syksyllä 1872, sekä Hilda Rosenqvist syks. 1873.

Pitäjän vakinaisia koulumestaria ei vielä ole. Wirantoimittajia ovat Moses Vaitinen ja Alex. Urfin, joka 20 vuotta muutamia kuukausia vuoteensa on pitänyt köyhäinlasten koulua.

Nuunun nimismiehet.

Ensimmäinen Hans Orre, joka virassa on ollut jo w. 1684. Jälkeisensä Johan Ahlqvist.

W:sta 1750	h:ra	Olof Nordwif.
" 1790	"	Daniel Walle ja Johan Schele.
" 17 ³ / ₄ 1796	"	Daniel Timatius.
" 1811	"	Pehr Leisten.
" 1812	"	Johan Fredrik Söderberg.
" 1821	"	Benjamin Profeldt.
" 1832	"	Luutnantti Karl Robert Kolljander.
" 1837	"	Johan Frenrik Monthen sekä Blomfeldt ja Backman.

" 18¹/₂ 1838 " Guvernementinsihiteeri C. G. E. Adler, joka siten on ollut jo Kangasniemellä virassa 36 vuotta, ja ehkä pisemmän palvelusajan kuin edellisensä. Virkawaikutus-ajallansa on Guvernementinsihiteeri Adler pitäjässämme järjestänyt maantiet kiitettävään kuntoon ja hevostarhan ja hoidon parannusta suurella ahkeruudella edistänyt.

Pitäjän muut polisit ovat olleet niin vaihtelevaisia ja tiedot hämärät, joten en voi pidemmältä kohtaloitansa kertoa.

Nofottajat.

Ensimmäinen Karl Sawander, Sigfrid Pynnönen 1816, sitte Gabriel Kahilainen, N. N. Sumell, Siljander, Norlund, W. Rautian ja w. t. H. Vaitinen. Tälle toimittajalle täällä kansa ei ole paljo arwoa antanut, kuin ei sen tarpeellisuutta käsittä.

Jääkäri-sotamiehiä.

Wuonna 1734 Kesät. 5 p., jolloin haudankaiwajakin Samuel Mökäräinen rupesti jääkäriksi, oli Kangasniemellä alkaen Simon Damherrasta n:o 82 aina n:o 129 asti sotamiehiä ylä-pidettävänä eli yhteensä 47 miestä, ja viime

kerralla 1854 32 ja sitte oli 15 miestä ruotusotawäkää, joiden puustellit maksoivat 19,000 markan paikoille, jotka 1868 hajoitettiin.

Kyläkunnat numeroinensa.

Wanhimman kirkonkirjan järjestyksen mukaan vuodelta 1734 on ollut seuraawat kyläkunnat:

			Asukas ensimmäisellä n:rolla,
Hankomäki	n:o 1—3	Talossinen	Riilo Makkonen.
Harjuma	" 1	"	Petter Romo.
Hyyrylä	" 1—2	"	Hans Tulla.
Heijala	" 1—2	"	Johan Hoffkanen.
Halttula	" 1—2	"	Risto Halttunen.
Hofanniemi	" 1—10	"	Jonas Hoffkanen.
Pylwänälä	" 1—4	"	Baawo Pylwänäinen.
Baappala	" 1—3	"	Johan Rytönen.
Rauhajärwi	" 1—2	"	Erik Romo.
Rytkölä	" 1	"	Daniel Rytönen.
Rekola	" 1—2	"	Kalle Wiinikainen.
Salmentylä	" 3—4	"	Daniel Tiesar.
Synsiö	" 1—8	"	Karl Tuderus.
Warpuniemi	" 2—4	"	Baawo Hoffkanen.
Synsiönranta	" 1	"	Dionysius Pynnönen.
Seppälä	" 1—2	"	Esriel Seppänen.
Suurola	" 1—2	"	Wältwääpäli Simon Erik Rörffman ja kapteni Johan Antoni.
Tiihola	" 1—9	"	Antti Tiihonen.
Synsiälä	" 1	"	Johan Laitinen.
Wuojalaksi	" 1—3	"	Mikkel Marttinen.
Wehmaskylä	" 1—2	"	Risto Ikonen ja Matti Laitinen.
Äkrhntaipale	" 1--6	"	Tuomas Ruitunen.
Äkrhnmäki	" 1	"	Risto Rinni.
Ruokomäki	" 1	"	Lasji Walkonen.

Sitä ei warmaan tiedetä kuinka monta kyläkuntaa numeroinensa Kangasniemeen silloin kuului, kuin se 1504 lohastiin Wesilahden Samilahden eli Pellosniemen pitäjän kainalosta, samoin kuin Pieksämäkitin. Oisko silloin jo ollut nuo 24 n:roa, jotka ovat ensimmäisinä kyläkuntain synnyin-niminä. Siten 1734 olisi 43 n:roa lisääntyht.

Bitäjän vanha manttaaliluku oli $45\frac{7}{12}$ manttaalia, waan 1854 oli jo $65\frac{79}{96}$ mantt. ja 1871 jo $72\frac{125}{144}$ manttaalia. Lukufinkeriä 32. Numeroita 210. Samuja yhteensä 1,326.

Talollisia 622. Lampuotia y. m. 61. Torpparia 443. Tilain numeroita, joilla enin asuu osakkaita on Halttula n:o 1, osakkaita 11, ja Wuojalaksi n:o 2, osakk. 9.

Kirkkoherran puustelli sisältää $1\frac{1}{8}$ manttaalia, ja kap-palaisen puust. $\frac{1}{4}$ manttaalia, joka on vanhuudesta ruu-nulta lahjoitettu.

Kuunun ja kunnan ulostekoja vuodelta 1873 kannel-tiin luvunteosja Kangasniemessä

Kuunulle:

Maakirjan weroa	14,097	marff.	33	p:niä.
Metsäweroa, puustellin arentia, perintölunastusta ja käsityöläis- ten ammatti-weroa	2,339	"	81	" "
Tihuntia (Kuunulle)	1,147	"	69	" "
Kuotuwakanttia	2,725	"	79	" "
Henkiweroa	8,031	"	—	" "
Suostuntaweroa	1,259	"	60	" "
Myllyweroa ja Laakmannin kapa-n lunastusta	1,534	"	15	" "

Summa 31,135 marff. 37 p:niä.

Kuunalle:

Lumireen wadosta	1,840	marff.	24	p:niä.
Rihlakunnan postinkuletuksesta	472	"	74	" "
Palorahaa	2,091	"	1	" "
Waiwasrahaa	1,508	"	60	" "
Lasareetin rahaa	568	"	37	" "
Hollirahaa	178	"	6	" "

Yhteensä 37,764 marff. 39 p:niä.

Kunnan yhteisiä maksuja äänirahan nimellisellä nousee keskimäärin vuosittain noin 3,000 markan waiheille.

Wäki-luvun vaiheet vuosien 1650 ja 1800 välillä
ovat olleet seuraavat:

Suoluku.	Syntynyt.	Suolnt.	Maanin.	Mies.	Naimo.	Sihtty parinnta.	Wuistutuffa.	
1737	42	—	—	—	—	22	<p>Buonna 1650 saattoi wäki- luku olla 900 henkeä, josta tiedot ovat hämärät. Baan 1734 ja 1741 välillä oli jo noin 1,960 henkeä kor- keintansa. Lappeenrannan sota-aika, jol- loin ei kansa siinnyt vuosina 1742 ja 1743.</p>	
1738	92	76	84	1	—	25		
1739	88	61	90	1	—	19		
1740	79	77	87	1	—	20		
1741	104	51	95	1	—	12		
1742	46	211	109	1	—	13		
1743	37	80	89	1	—	26		
1744	88	51	90	1	—	40		
1745	109	75	95	1	—	34		
1746	127	49	82	1	—	22		
1747	104	163	86	—	1	35		
1748	119	99	82	1	—	33		
1749	119	49	92	1	—	40		
1750	124	47	86	1	—	27		
1751	156	49	84	1	—	33		
1752	119	54	95	1	—	40		
1753	129	40	96	—	1	20		
1754	119	241	95	1	—	25		Kuolo-wuosi.
1755	176	78	98	1	—	27		Syntyminen suurin.
1756	136	60	94	1	—	43		
1757	145	51	103	—	1	34		
1758	153	91	104	1	—	19		
1759	—	70	100	—	—	21		
1760	—	209	101	1	—	—		Kuolo-wuosi.
1761	152	74	90	—	1	—		
1763	—	187	91	—	1	—	Tänä vuonna ensi kerta mer- fittiin, mihin tautiin kufin ih- minen kuoli.	
1765	109	—	95	1	—	—		
1766	—	121	90	1	—	—		
1767	—	162	102	—	—	—		
1773	—	167	101	1	—	—	Ifo rokko ollut hirmuinen.	
1774	—	84	103	—	1	—	Kirkkoherra A. Helsingberg'in rouwa Anna Magdalena Ha- wennau kuoli rokkoon 28 p. maaliskunta, 56 w. vanhana.	
1777	—	135	91	—	—	—	1777 tappoi ifo rokko kansaa.	
1779	—	74	90	—	—	—		

1781	—	169	—	—	—	—	Hinku- ja rokkotaudit.
1785	—	128	93	—	—	—	
1788	157	—	—	—	—	—	Kiipikouluksa oli 28 poika- ja 30 tyttölasta.
1789	179	—	—	—	—	—	Samoin 18 poika- ja 30 tyttöä.
1790	170	—	—	—	—	—	Kiipikoulua pidettiin 2 miik-koa erikseen pojille ja tytö- köille.
1791	172	—	—	—	—	—	
1792	—	143	—	—	—	—	
1799	—	155	—	—	—	—	

Wuonna 1800 oli väkiluku 6,351 henkeä, joista 1 upseri, 5 alaupseriä ja 86 sotamiestä sekä 13 lehto-lasta, joloin ensimmäiset kansan quinikwennium lasikutapelit painettiin, joista kansan vaiheet summittain edelleen selvästi nähdään. W. 1854 oli väkiluku 8,500 henkeä ja nykyään 9,991 eli tarkemmin 10,014 henkeä, ja vuosittain syntyy äpärvöitä joka kahdeksas.

Wuonna 1841 sisälsi pitäjämme lainajhwästö 179¹/₂ thynnriä rukiita ja 57 thynn. 19 kappaa ohria. W. 1871 sisälsi se 757 thynn. 7¹/₂ kapp. rukiita ja 405 thynn. 2¹³/₂₀ kapp. ohria.

Kunnallishallitus täällä pantiin toimeen marraskuun 30 p. 1867. Kihlakunnan kärkeä pidetään kahdesti vuodessa ja niissä on noin 500 juttuun kerrallaan. — Näkyy, että kansa riiteleeekin.

Wuonna 1873 oli kirkonkasjassa rahaa 2,093 markkaa 90 pennia. Wiinikasjassa 6,212 m. 60 p. Orpolasten kasjassa 3,376 m. 59 p. Waiwaikasjan sisääntulot 2,424 m. ja sen ulosmenot oli 3,388 m.; 28 vanhaa ihmistä hoidettavana, joista maksetaan 1,837 m., 22 orpolasta hoidettavana, joista maksetaan 1,130 m., 3 orpolasta ruunun avulla hoidettavana 86 m. ja 30 henkeä, joille avuksi annettiin 335 markkaa.

Kunnassamme löytyy nykyään: 3 kaupapuotia, 13 tulli ja 27 huoneen tarwis mhllyä sekä 1 saharakennus, nimeltä Väjäkoski. Sarwikosken saha hävitettiin w. 1870.

Salvutapa: vanhempi, pölkkynurkkaan, toirankaulalle, sajulle, sulkanurkkaan, läpinurkkaan, jyrkälle hampaalle ja penkalo eli kirkonnurkkaan.

Vanhempi rakennustapa: Talossa tupa ja kellari eli ruokahuone wastattain ja porstua välissä. Kaittipihan puolella wiifi aittaa eri katon alla. Santapihan puolella was-

tapäättä tupaa nawetta ja hevostokki pihan päissä, joka tavallisesti pidetään suorakaiteisen suunnikkaan muotoisena, heinä- ja olkitalli, ruumenus ja sikolätti; riihi ja sauna kartanolla, minne sattuvat, kuitenkin sauna kaimon luona.

Muuttolintuja täällä nähdään aina jo Huhtikuussa, maan ihanasta Italiasta päästy vasta 10 ja 20 päivän välillä Toukokuuta. Samoin myös kätikin. Ja Berttulin jälkeen takaisin.

Kaswifunnasta.

Betäjä, näre, kataja, koivu, leppä, haapa, raita, pihlaja, paju, tuomi, pajastin, kuusan, koiran=heisipuu, wennänniiniipuu, näfäkäspuu ja wähän istutettuna omenapuu, wiina- ja tiffkeripensaat y. m.

Kaswatetaan: ruista, ohraa, kauraa, tattaria, wähän wehnää, hernettä, papua, potaattia, naurista, lanttua, kaalia ja humaloita sekä nyhjiään höystekaswia niinkuin sipulia, lyökkii y. m. paitfi sitä, mitä sääth=wäki wähän kaswattaa.

Järwet jääthy Marraskuun ensimmäisinä päiwinä ja sulaa Toukokuun keskipäikoilla.

Maanlaatu:

Sora- ja hietaperäistä. Erinäisiä mineraaleja ei täällä löhdy. Kiwikunta löyhä metalleista paitfi rauta- ja järwi-hölmöä sekä etelä länsipuoli wuorista ja kiwikuluisista. Niituisista heinän sato huonon puoleinen. Metsäwiljelhs thdyttämä. Mäkimaita yleensä. Korkein niistä „Sinimäki“ Owalassa. Soista Terwa- ja Takkasuo suuremmat. Eteläpuoli pitäjämästä on wesi-rikasta, waan pohjoispuoli päinwas-toin. Metsää vielä wähin on myhjäkin. Järwistä suurin on Puula 6 penikulmaa pitkä ja 2 penik. leweä, joka hletthy 6 pitäjään; sitte Ryywesi, Synsiö, Haapajärwi, Niemisjärwi ja Lääminki y. m. Suurempia jokia owat: Lääfäkoski, Wuoja, Akryn ja Sarwi= eli Kälkäjoki. Kalanfaalis tavallinen omaffi tarpeekfi.

Maantiet: wanhin Piekfämälle ehkä 1695 ajoilla ja Mikkelistä Jymäskhlään noin 1778 ja 1789 wälillä tehth. Terwedenlähdekfin löhthy Hofanniemellä, josta paljo ennen elämän wettä juotiin tohtorein hoidon alla.

Howi-asumuksia: Ohensalon rälsfi=wapaatila, Keini-

kala, Korteniemi, Hännilä ja Mähömi sekä Ulahömi luutnantin ja Suurola wänrifin puustelli.

Metsän riistaa:

Karhu harwinainen, susi, kettu, saukko, mesikko, näätä, kärppä, jänis, orawa ja jostus ilwes sekä Suomen yleisimpiä lintu-lajia.

Ensimmäiset asukkaat.

Ruten tarina kertoo, niin olisi muka Kangasniemen pitänyt saaneen ensimmäiset asukkaansa Vuulanwedeltä, nimitäin kalastajan Wuonsalon saareen ja toisen Koplansaa-
relle Suurisaaron puolelta. Ja ehkä sittemmin Koplansaa-
ren ukko rupefi terwaa keittämään, koska nykijisen haudan-
kaiwajamme asuinpaikkaa Kangasniemellä kutsutaan „Terwa-
niemeksi“, joka maisema vielä nytkin näyttää, että siinä en-
nen on saattanut hywäkin terwa-tehtailija asua, waikkapa
sama Kopia.

Nateliisukuja täällä elää Tigerstedt'in ja von Becker'in suku.

Mahwaan eli yhteisen kansan tapoja.

Jos vieras tulee taloon, olkoonpa se waikka oma weli, niin sen ensin pitää joku aika istua penkillä eli seista — kummin tahtoo — jolloin terwehdyksen ja kuulumisten kysyttä hänelle pidetään hywin harwaan puhetta. Kun näin kylliksi on istuttu eli seistu, niin sitte isäntä wie wieraan ylostupaan eli hänen puuttuessa emäntä tekee saman tempun, jolloin siellä tarjotaan wiinaa eli kahwia, koska ei ruokaa annettane. Kuofana wieraalle tawallisesti annetaan eli pidetään, että kannetaan yksi eli pari leipää päällethysten pöydälle, joista pieni arpa otetaan pois, kuffurapää lautanen woita, kupillinen kaloja, raawasjalka eli lampaan niwuset tahi kypälä paistina ja joku raaka kypsentämätön möhkäle sianlihaa, maitoa tuopillinen eli kaljaa kapallinen, kuta heistä käsilte sattuu. Keittoruokaa saa silloin wierasikin suuren kupillisen eteensä, kuin koti-perheellenkin sitä on valmistettu. Nyt on Sumalan wiljaa edessä, ettei syöjää ta-
kaa näy. Ruoka-astiat usein owat paremman siisteyden puutteessa, eikä inhota sitä waikka mustalaisten tahi mim-

moisten rahka-suiden kansa yffistä astioista yffisä syö-
dään ja juodaan. Maito- ja lasiastioista myöskin naas-
tius puuttuu. Asuntohuoneiden lattian likaisuus hnnä ik-
kunalasien, pöhtän, rahien, penkkien pesemättömyys ja pyyh-
kimättömyys, porstuain ja rappuisten siistimättömyys, ma-
kauslamin, rowattien, sänkyjen peittämättömyys, waattei-
den penkkilöiltä korjaamattomuus ei ole mitään yleisesti tun-
nettu paha merkki, waikka taloudeksa usein löyhyh 3—4 tähji-
kaswanutta neitoista kokottamassa komeita sulhoja, waan on
heidänkin asumuksensa wälistä kuin hiirenpesät; josta usein
seuraa monta sairautta. Tytöt ennen kirkkotiellä pitivät
pienen wiina-nasakan taskussaan, josta muka sedälle, tädille
ja sulhopojalleki naukku annettiin. Pojat taas sen päälle
lasikivat tarinata kaikesta kiista- ja koiruskolttofistaan, wä-
hintäkään heitä ujustelematta. Waatteen teko tyttärille pi-
detään muotissa, waan ei niin talouden hoito, siistit aska-
reet ja ruokain laittaminen sekä käytös kylässä ja kodissa.
— Häitä pidetään Joulun, Pääsiäisen ja Helluntaijuhline.

Törkeimmisä kotiloissa ei vielä paljo osata wierasta-
kaan puhuteltaissa kaihtia, waan jutuisa ja tarinoissa wan-
hat ja etenki nuori kansa tuo edes irstaisia kompi-, koukku-
ja kockapäitä sanoja lauseensa maustimeksi; etenki palvelus-
wäki näyttää tuota raakamaisuutta. Jos wieras on siwis-
thneitä kansalaisia, niin hänen tähtyh inholla ja wienolla
urowaisuudella heittäänthä yffinkertaiseksi ja häwetä itse-
sensä, kosta hän ei liene niin rohkea, että woi julkisesti
siwisthyksen hhhhyttä puolustaa.

Taika-uskoisuutta harjoitetaan salakättä: talouden muu-
toffissa, kotieläinten menestykseksi, naimisliiton onnistumi-
seksi, kuolleita hautaan saattaisa, ihmistautein parantami-
seksi, maawiljelyksen ja kalan pyhdön menestykseksi sekä me-
täksi pyhtäissä ja warfauden tapauksissa y. m.

Korttipelit nuorisolla: kontraa, pitkää-turakkaa, sitaa,
wiimeistä tikkiä, wiittä lehteä, myllymattia, norria, nakkia
ja jostus pelin päätteeksi pamppuaki, ehkä kirousten kanssa,
wälistä nyrkkiäkin. Täten elämämme on kaitu toisia koh-
taan, miten heitä kohtelemme, saamme samaa takaisin.

Danssiseurat pidetään arwossa toisissa kylänpäissä, joi-
hin sunnuntai-iltoina nuorta rahwasta keräänthä ja pela-
riksi tulee joku suutari- eli räätäli-poika tahi muu wiulu-
niekka j. n. e., joka sitte tirulirua wiulusta winkuttaa, jonka
ilon päätteeksi vielä kurjuuskin ahdistaa.

Tupakkaa ruulataan erittäinkin nuuskana, jota säilytetään paraastaan lehmän eli härän sarvesta tehdyssä astiassa ehkä välistä tuohi-toosassakin. Tuota tupakkasarvea kolistellaan vaikka kirkon penkissä. Polttotapa on tähän asti ollut harvinaisempi, waan nyt näkyy jo milt'ei puolet rippikoulupojista piippua polttawan. Suussa pidetään ankarasti kokonaista wenäjän lehteä (wintriskaa), aika käärot kerrallaan, että suunparan pihtipielet tahtoo pilalle pullistua, jotta suun törhysenä ollessa woisi siffontiainen siellä taloutta pitää.

Yöjalkaa juoksee nuoret miehet ankarasti, ja kun on joltakulta kysytty, mitä siinä niin hällä käwelet, oletkos mitään saanut eli tyyttöjen aittaaan päässyt? Siihen vastaus: en ole saanut enkä päässyt, waan olen kähnyt, että minäkin tulen lukuun otetuksi.

Waatepukunsa suhteen on kansa kymmentunnassa wuodessa julmasti kohonnut, että juhlapukuna pitää olla werkaa, rifota, rappia, tohwelia, wihtoriiniä, silkkiä, samettia, että palveluswäen menee siihen vuosipalkkansa, pistää wii-meisenki markkansa. Mitäs tulewaisuuden waralle?

Muuten kansa kokee elää nihertää erinomattain tarkasti ruokalaitoksen puolesta. Höpsteruokia ei paljo tunneta. Woita ei anneta shöbä kun shkshllä, jolloin emäntä tiinun kannen kiini painaa, ehkä joskus joulunakin. Jos olisi rakastettu yhteinen työ-halu, toimi ja nero, niin woisimme nauttia paremman ruuauki, joten iloisemmalla mielellä woisi kukaan tehtävänsä tehdä. Hyvä thömies saa hywän einehenki.

Asioissaan on kansa tinkasa, waan maksaa rehellisesti, mitä lupaa. Luonnossa on jotain juroutta eikä paljo rakasteta uusien keksintöjen kokeita.

Kouluja ja opetusta ei rakasteta paitsi mitä pappi tärkeintä waatii. Se itsenäishhys on pidättännytkin Kangasniemeläiset kahleissaan, ett'ei yhteisen kansan lapsista ole tulut wirtamiehiä kun hksi ainoa, pappi E. Romeliin ja joku koulumestari. Ajan riennoista ja päivän uutisista ei myöskään lufua. -- Waatimukset wähät, waan markkinoilla hän tahtoo kulkea julkisesti ja reippaasti. Kirkolla käydään ahkerasti lauantaina.

Niin kauan kuin isänmaallinen waikutus-alamme, sen yhteiset tunnot, tiedot ja taidot pyshywät yhteiselle kansalle wieraana eikä pääse sen oloihin waikuttamaan omassa powessaan, joka on sibe kuin yhdistää muutoin eri kansaluokat

yhteiseen isänmaalliseen ponnistukseen, niin se päinvastoin erottaa ne toisistaan ja estää niitä toistensa luonetta tuntemasta, sekä luopi yhdellä puolella ylpeyttä ja ylenkatsetta ja toisella puolella epäluuloa, nurjuutta ja tulee jähmeäksi, tyhjäksi sekä tottuneen tavan orjaksi, ollen kuin mätä-munan kanan pesänsä.

Kunnassamme löytyy jo niitäkin, jotka siivellys- ja talouselämästänsä ahkeraa huolta pitävät; ja emme sano heille, vaan muistutamme niitä, jotka aikamme ja rientomme vaatimuksista sekä siivestyksen walosta ovat osanottamattomia. Esimerkiksi kun joku kunnassamme tahtoo jäähypersonaa tervehdänsään kunnioittaa, niin miehet lyhyistävät polwiansa ja naiset taas syrinkarein kumartawat silmäkatseensa ketterällä wiwauksella.

Waimowäki täällä on hyvän liinasen kankaan tutoja, jota on jäänös siitä, että täällä ennen oli kankuri-koulu. Kubotaanpa pylläistä, pompsia, piellistä, kassiwartista, salwiettä, farkaa, neljäistä, aiminaista, palttinaa ja piikkoa. Muuten käsitöissä siten toimeen tullaan, että oma tarwis saadaan.

Metsää hoitaa enemmistö jäälimättä. Pelto-, niittu- ja suowiljelystä on jo wähän awitettu sekä rakennustapaa kuin myös hevos- ja karjanhoitoa entistä paremmalle kannelle. Korkein lämpönen kesällä 1873 Jaakon wiikolla 35 astetta päivänsä C. mukaan. Korkein pakkanen joskus 35 ja 40 asteen välillä C. mukaan.

Siivestyslaitoksia paitsi kirkollisia toimia, yksi kansakoulu molemmille sukupuolille maksoi yhteensä 6,000 markkaa ja alkoi waiikutuksensa kewätlukukaudella 1868. Yksi lainakirjasto löytyy, vaan se on rappiolla.

Rangasniemeläinen osaa jotenki lukea masina eli koncelista lukua, vaan sen käsitys ja etenkä kristillinen mieli harvinaista. Jumalilista ihmisistä oli „Rowalan Anna“ wainaa mainittawin, jonka luona paljo kansaa matkusti.

Kunnassamme pyhdetään paljo lintuja; miehet owat metsästäjiä, erinomattain uutteria suden-jahdisia.

Wahluri täällä on ollut wasta 35 vuotta ja Benjamin Kanden oli ensimmäinen sitä nimeä, jota sitte haki itsensä tämmö ensimmäiseksi maakauppiakksi.

Sotatapauksia ei täällä ole tunnettawiksi ollut muuta kuin kansan tarinan mukaan ison-wihan aikana, jolloin muuta kunnasta oli pitännyt polttaa wendäläisiä sotamiehiä pitäjän-

tuvallinen; sekä vanha, vähäinen sota-kainanto (patteria) kirkon eteläpuolella lähes nykyisen wirstan päässä, kaimettu Wihikantaan poikki Puulaweden ja Rangaisten lammin välissä, jota kutsutaan Wenäläis-ajaksi. Viskemät tiebot puuttuvat. Tuomarinkallio on kappalaisen wirtatalon kujan suussa. Waan milloinka siinä lienee käräjiä pidetty eli tuomari asunut? Marjaniemessä ennen käräjiä pidettiin.

Yhdeksännentoista vuosisadan alussa täällä on elänyt pitäjän suurempi narri; nimeltä „Sipi-Sulkko“ (Askolan Sipi), joka tuokion ajateltuansa oli aina walmis uuden loiruuden keksimään, erittäinki Mustalaisille.

Wauha puheenparsi-kaumistuksia eli murteita täällä: patua, rautua, kansua, waihtua, ies, ikii, ka, kyllähän, turkasen tulen tikku j. n. e., sen sijaan kuin Joutsalainen murve: toi, niinhän ja kaksois-ääntiö: ua tulluan. Hirwisalmelainen: leipbö, waskat, kot, mualma, luskä, wetöö, pitöö, samoin Kristiinalainen sekä Mikkeliläinen: Jese, weissi, kessa, wissa ja wassa, ja Hämäläinen: esim. Jämsäläinen: tu lii menii.

Wäkewä.

Talollinen Anders Nousiainen Nousialassa n:o 1, jota „Pittäksi Antiksi“ kutsuttiin, on ollut täällä mainio wäkewä, joka viime neljännellä vuosikymmeniköllä kuoli.

Santtiyhjiä: Kaalimarckku, Syripäiwä, Wapunpäiwä, Kietinpäiwä, Kanttauswiikko, Mikonpäiwä ja Pekri.

Piispan-käräjiä.

Ensimmäinen piispan-käräjä täällä on pidetty 1659 jostain kirkkoherralta, waan Wiipurin piispa Mikolaus Laurentii Nykopensis piti itse Tammituun 26 p. 1660 piispan-käräjät täällä. Hän tuli piispaksi 1658 ja kuoli 1664. Häntä seurasi piispana Petrus Lauren. Brom, tuli wirkaan 1664 ja kuoli 1673. Piispan-käräjä pidetty 4 p. Helmik. 1683 piispa Petrus Bång'ilta. Hän tuli wirkaansa 1681 ja kuoli 1697. Hän piti käräjänsä täällä myös Helmik. 24 p. 1695. Maalisk. 3 p. 1704 on piispan-käräjät piispa Petrus Laurbeckius pitännyt. Maalisk. 10 p. 1707 piispa David Lund ja toisen kerran sama piispa Helmik. 4 p. 1710, joka oli viimeinen Wiipurin piispa. Maalisk. 5 p. 1723 piti käräjänsä Porwoon ensimmäinen piispa Johan Gezelius. Samoin

28 p. Tammit. 1728 sama piispa. Helmit. 23 p. 1737 piispa Daniel Juslenius. Maalisk. 1 p. 1748 piispa Johan Nylander. Maalisk. 5 p. 1794 piispa Zacharias Eynæus. Syysk. 20 p. 1841 piispa Karl Gustaf Ottelin. Heinäk. 1 p. 1851 sama piispa ja Kesäk. 17 p. 1872 piispa Frans Ludwik Schauman. Wiipurin piispat olivat kotoisin Ruotsista, useimmat talonpojan poikia. Siis on Kangasniemellä pidetty 14 piispan-käräjää. Siis keskiluvun jälkeen $15\frac{1}{7}$ vuodessa olisi 1 piispan-tutkinto pidetty. W. 1659 oli jo 3—4 kirkonmiestä, joiden virka 1869 kuivi sisään.

Mustalaisia ei täällä ole. Kerta yksi heistä tänne pyrki piiskuriksi, waan kun Nimismies kirosi häntä: „juokse sen kattilaan semmoinen Wirkamies, niin Mustalainen wastasi: „Hai Jumala siunatkoon hyvä herra teidän sydäntänne.“ Ja kun Mustalainen läksi matkaan, niin ei tiedetä vielä nytkään, kuinka kauas lie mennytään.

Puru-Jussi on Kangasniemellä ensimmäinen wiulu-niekkä. Wiululla on soitettu vasta neljäntäkymmentä vuotta. Kantele oli ensi soitikas.

Nimismiesten kirjastoa en ole saanut muuten tutkia, kuin mitä juusanallisesti, ett'ei sitä löydy muka vanhempaa kuin vuodelta 1824.

Tieto-wiisaudelliselta kannalta en woi kuntani yli kowin laaweita kshymhkyä waatia. Vääke- ja kaswatustieteellisesti suuri puuttuwaisuus; sillä esim. lapsukais-kaswatus on hyvin wailinainen. Ei muka mikään wahinko, jos lasta puruksilla ja turmelluin nisäin riestalla rawitaan. Opetus-opilliselta kannalta ainoastaan tärkeimmät ruumiillisen elon hlöspidoksi waaditaan. Sielutieteellinen suhtahuomio msh-täleinä, hawanto hämärässä.